

magma

MAGMA • 2/2020

Nils Erik Forsgård
Anna Rotkirch

PERSPEKTIV PÅ DEN DEMOGRAFISKA UTVECKLINGEN

Europa står inför en demografisk utmaning. Invånarna åldras och fruktsamhetstalen faller. Storstäderna växer och landsbygden avfolkas. Särskilt svår förefaller situationen vara i Finland, med en snedvriden åldersstruktur och med fallande fruktsamhetstal. De regionala skillnaderna växer och sätter press på välfärdssamhället sådant vi känner det idag.

Men, kan man fråga sig, är låga fruktsamhetstal verkligen bara ett problem? Är en åldrande befolkning endast att betrakta som en geriatrisk utmaning?

Tematiken presenteras och diskuteras i denna skrift ur olika synvinklar av tankesmedjan Magmas chef Nils Erik Forsgård och Befolkningsinstitutets forskningschef Anna Rotkirch.

Forsgårds essä fokuserar på globala, europeiska och finska perspektiv, medan Rotkirch i sin forskningsöversikt redogör för de livsstilsval och den socioekonomiska och politiska verklighet som omgärdar barnafödandet.

**Nils Erik Forsgård
Anna Rotkirch**

Perspektiv på den demografiska utvecklingen

Perspektiv på den demografiska utvecklingen

Utgivare: Tankesmedjan Magma

www.magma.fi

Magma 2 · 2020

Tryck: Oy NordPrint Ab

Form och layout: Magnus Lindström

Översättning (Rotkirch): Jenny Stenberg-Sirén

ISBN: 978-952-7328-04-0 (print)

ISBN: 978-952-7328-05-7 (online)

Magma:

ISSN-L: 1798-4629

ISSN: 1798-4629 (print)

ISSN: 1798-4610 (online)

Innehållet fritt tillgängligt med vissa förbehåll:

Magma önskar få största möjliga spridning av de publikationer som ges ut. Därför kan våra rapporter fritt laddas ner via www.magma.fi. Det är tillåtet att kopiera, citera och återge avsnitt ur denna publikation förutsatt att källan anges samt att innehållet inte förändras eller förvrängs.

Om författarna

Nils Erik Forsgård är chef för tankesmedjan Magma och docent i idéhistoria vid Helsingfors universitet. Han har skrivit ett flertal böcker i olika ämnen och är kolumnist i det svenska samhällsmagasinet Fokus.

Anna Rotkirch är forskarprofessor och forskningsdirektör på Institutet för befolkningsforskning vid Befolkningsförbundet. Rotkirch forskar i familjerelationer och nativitet. Hon har bland annat skrivit boken *Tillsammans – om familjelivets härlighet och svårighet* samt antologierna *No time for children? Fertility rates and population decline* samt *Grandfathers – Global perspectives*.

Nils Erik Forsgård

DEN DEMOGRAFISKA UTVECKLINGEN – HOT ELLER MÖJLIGHET?

1. Ett åldrande Europa

Det talas allt högre och allt oftare om Europa som en åldrande kontinent. Men redan i ett tal på hösten 2014 menade påven Franciscus I att Europa är ”en trött mormor som inte längre är fertil”. Det var en drastisk formulering, retoriskt överdriven, men ändå rätt sanningsenlig. Om man väljer att uttrycka saken på ett lite mer neutralt sätt kan följande sägas om hela det Europa som formar dagens EU: födelsetalen sjunker och andelen äldre människor ökar. Ekvationen är utmanande, delvis svårartad. Den bjuder också ekonomiskt, politiskt och kulturellt sprängstoff.

Särskilt problematisk i demografiskt hänseende anses situationen vara i Finland. Födelsetalen sjunker och befolkningen blir äldre, dessutom mycket snabbt. Från toppåret 1947 har antalet födda barn långt mer än halverats och låg år 2019 på knappt 46 000. Under de svåra hungeråren i slutet av 1860-talet låg andelen nyfödda barn på ungefär samma nivå. Skillnaden är att då hade Finland bara 1,7 miljoner invånare.

Om man tittar söderut i Europa skall man se att Tyskland åldras minst lika snabbt som Finland och att prognoserna talar om en nedgång från 82 miljoner tyskar till knappt 75 miljoner redan år 2050. Medelåldern i Tyskland kommer då att vara 50 år. Storbritannien kommer inom en överskådlig framtid att ha passerat Tyskland som den folkrikaste nationen i EU, med Frankrike som tvåa. I Tyskland kommer den arbetsföra delen av befolkningen att krympa med en tiondel under de kommande femton åren, medan andelen pensionärer ökar med närmare 20 miljoner fram till år 2040.

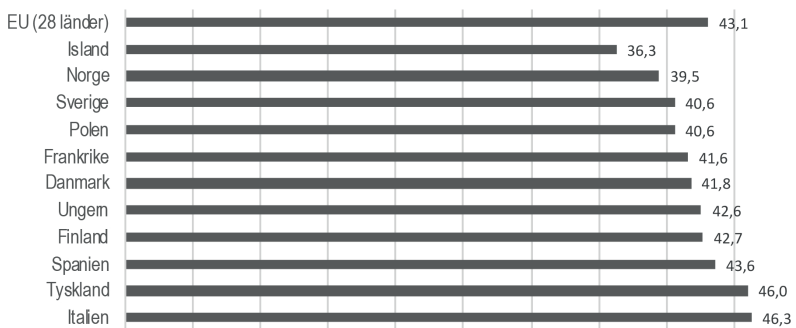
Nio av de tio snabbast krympande nationerna finns i de östra delarna av Europa. Det handlar där om låga födelsetal i kombination med

stor emigration av mestadels unga. Mest utmanande är situationen i Bulgarien och Lettland som båda enligt FN:s prognoser förväntas förlora en fjärdedel av sin respektive befolkning fram till år 2050.

Var femte europé idag är äldre än 65. Om trettio år är det enligt prognoserna var tredje. Immigranter och flyktingar har hittills bidragit till att hålla medelåldern nere. Den kollektiva medelåldern i Europa just nu är 43 år, men bland immigranter och flyktingar är den cirka 35. Frågan är hur länge till. Också på denna punkt tenderar nämligen immigranter ofta anpassa sig efter majoritetsbefolkningens sätt och vanor.

Bild 1. Befolkningens medianålder i olika EU-länder år 2018.

Medianålder i olika EU-länder 2018

Källa: Eurostat

Nu kan man förstås också vända på hela denna problematik och säga att en åldrande europeisk befolkning är ett gott tecken, alltså ett tecken på framgångar. Tidigare europeiska generationer fick aldrig möjlighet att bli riktigt gamla. Det berodde på krig, på dålig hygien, på livsmedelsbrist. Nu är läget ett annat. Det europeiska projektet efter det senaste världskriget har ur detta perspektiv varit mycket framgångsrikt. Europa fick freden och européerna fick ålderdomen.

Den förväntade livslängden i de flesta europeiska länder idag för

både män och kvinnor ligger nära, kring eller strax över 80 år. För Finlands del har den förväntade livslängden sedan början av 1950-talet ökat från cirka 60 år till ungefär 80 år idag. Den är därmed dubbelt så hög som i slutet av 1800-talet. En stor och åldrande kohort europeer är också en potentiell guldgruva för olika företag. I dag talas det ofta om en silvrekonomi för att illustrera möjligheterna. En studie presenterad av Europeiska kommissionen uppskattar storleken på silvrekonomin (definierad som de totala utgifterna för varor och gods betalda av individer över 50 år) till 3 700 miljarder euro, en summa som förväntas växa till minst 6 700 miljarder år 2025.

Men allt är inte entydigt. Det finns regionala skillnader inom länder och det finns skillnader mellan länderna i västvärlden. I USA stagnerar den förväntade livslängden för män och sjunker en aning för kvinnor. Trenden tycks likartad i Storbritannien. I bakgrunden finns tydliga socioekonomiska faktorer eller klyftor. En studie som nyligen publicerades i *The Journal of Gerontology* visar att välbeställda ("wealthy", "rich") engelsmän och amerikaner inte bara lever längre. De lever i snitt också sju till nio år längre liv utan kroniska eller handikappande eller andra svåra sjukdomar.

De (väst)europeiska framgångarna i frågor gällande livslängd har sin botten i en strävan efter social utjämning, i relativ jämlikhet mellan könen, i en betoning av mänskliga rättigheter, i en växande medvetenhet om ekologiska realiteter och i arbetsmarknadspolitiska lösningar. Sociologerna (och demograferna) talar gärna om en europeisk postmaterialism som inte fokuserar uteslutande på konsumtion utan också på sånt som lycka, välbefinnande och solidaritet.

2. Trender i befolkningsutvecklingen

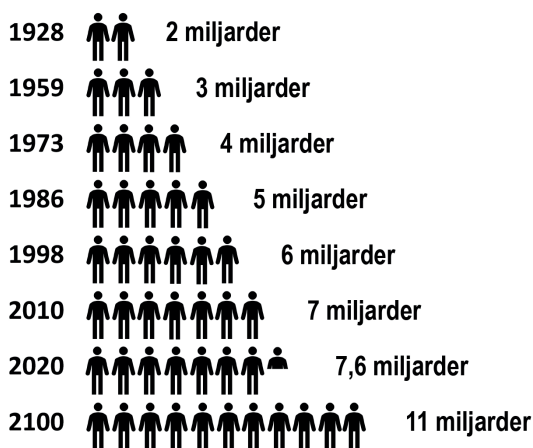
Den generellt negativa befolkningsutvecklingen i Europa hänger delvis samman med den globala bilden. I sin *World Population Prospects* visar FN att 27 länder har färre invånare idag än år 2010 och att ytterligare 55 länder kommer att uppleva befolkningsminskning

fram till år 2050. Bland dessa 55 länder finns också Kina.

Världens totala människomängd ökar inte längre lika snabbt som tidigare. Det är inte bara Europa utan också de östra delarna av Asien och hela Nordamerika och många stora länder som Brasilien och Iran som uppvisar en sjunkande fruktsamhet och nativitet. Utan immigration skulle alla dessa världsdelar och länder på årsbasis uppleva en befolkningsminskning. FN:s prognoser talar idag om en befolkningstopp som skall uppnås ungefär år 2100. Sedan skall världens befolkningsmängd börja minska igen. Redan nu kan man säga detta: med undantag för Afrika och för de 500 största städerna upplever världen just nu en nettobefolkningsminskning.

Den globala befolkningsökningen har sedan början av 1900-talet sett ut ungefär på detta sätt:

Bild 2. Utvecklingen av världens befolkningstal och prognos för år 2100

Källa: FN, Die Zeit

Utvecklingen kan också beskrivas på följande sätt. Det tog mänskligheten 128 år att öka från en till två miljarder. För den därpå följande miljarden behövdes 31 år. För den tredje miljarden behövdes 14 år och

för de två därpå följande miljarderna respektive 13 och 12 år. Och så vidare och allt snabbare. Men från och med nu går det återigen långsammare. Nu kommer det enligt prognoserna att ta tretton år att nå upp till 8 miljarder, 14 år att nå upp till 9 miljarder och så vidare med ännu längre intervaller än tidigare. Befolkningstillväxten i världen har alltså blivit långsammare och efter 2100 kommer världsbefolkningen enligt FN sannolikt att börja minska. Fast detta beror förstås på många faktorer, också på faktorer som ännu inte ens kan tas med i ekvationen, som krig, epidemier, klimatförändring, hungersnöd.

Afrika idag kan beskrivas som en spegelbild av Europa på 1800-talet. Europa var den första kontinent som, med Storbritannien i spetsen, lyckades stiga ut ur den demografiska stagnation som präglades av höga födelsetal och hög dödlighet. Med tiden övergick den höga dödligheten i en sjunkande dödlighet medan födelsetalen var fortsatt höga. I Afrika sker samma demografiska förvandling just nu, som bäst. Det betyder att höga födelsetal paras med sjunkande spädbarnsdödlighet och växande populationer.

Stannar man i Europa skall man se att det finns skillnader mellan länder.

I exempelvis Spanien och i Bulgarien är befolkningsminskningen snabb. I flera av de nordiska länderna är den relativt långsam, men ändå stadig. I Spanien insåg regeringen det demografiska allvaret redan för flera år sedan. Man tillsatte då Edelmira Barreira Diz som hade till uppgift att uteslutande fokusera på den demografiska utmaningen. I folkmun fick hon namnet "sextsaren". Hon utvecklade en strategi för högre födelsetal. Utfallet var och är obetydligt. I vissa andra europeiska länder beror folkminskningen på emigration, både nuvarande och tidigare. I USA bor det sju gånger så många irländare som i Irland, syd och nord medräknat. I andra länder beror folkminskningen på låga utbildningsnivåer och på dåliga kostvanor. Den förväntade livslängden för män i skotska Glasgow är lägre än för män på Gazaremsan.

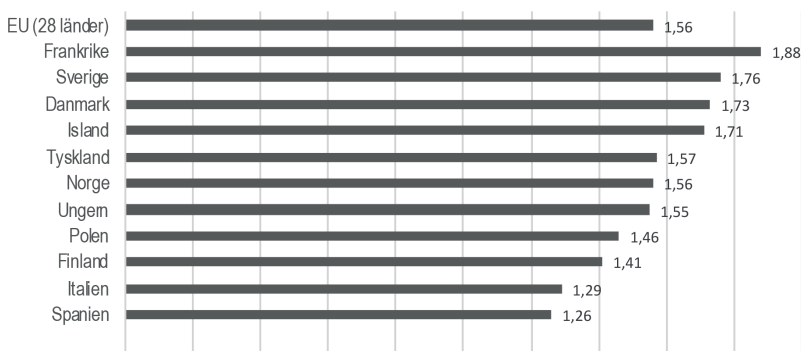
Den europeiska medelsnittskvinnan föder just nu knappt 1,6 barn.

Det ligger under den så kallade reproduktionsnivån som ligger på lite över två barn (2,1) per kvinna. Det är så många barn som en kvinna borde föda för att befolkningens storlek vid en given tidpunkt skall förbli oförändrad. Frankrike är på denna punkt ett undantag, liksom Sverige, trots att också Sverige uppvisar lätt sjunkande fruktsamhet. I Italien är situationen särskilt problematisk. Där dör dubbelt så många människor som det föds barn, och nästan en fjärdedel av alla italienare är över 65 år gamla. Ungefär en tiondel av alla italienare bor i annat land, och i den snabbt växande skaran utflyttare också från de välmående norra provinserna och städerna har allt fler en universitetsutbildning. Den italienska situationen har dock inte uppstått i en handvändning. Trenden i riktning sjunkande födelsetal, emigration och åldrande var synlig redan under tidigt 1990-tal, i spåren av en ekonomisk recession, och har (trots relativt färska tecken på stigande födelsetal) sedan dess bara accelererat.

Bild 3. Barnafödande i olika EU-länder år 2018

Fruktsamhetstal i olika EU-länder 2018

Barn per kvinna

Källa: Eurostat

Det är enkelt att se problematiken i allt detta, men betydligt svårare att finna lösningar. De lösningar som ändå presenteras tenderar fo-

kusera på familjepolitiska incitament. I Ryssland har den politiska makten tagit till ekonomiska kraftåtgärder för att befrämja fertiliteten. För ett barn som föds kan modern, eller familjen, få en engångssumma på allt mellan 6745 och nästan 9000 euro. I Ungern har Orbánregimen introducerat olika statliga lockbeten för att höja fertiliteten. Kvinnor som föder sitt tredje barn beviljas lån som inte behöver återbetalas. Och kvinnor som föder ett fjärde barn befrias från inkomstskatt för resten av livet. I Tyskland har fruktsamhetskatt stigit lite lätt från 1,55 till 1,57 delvis tack vare immigrationsvågen 2015, men också på grund av riktade statliga insatser för barnavård och föräldraledighet. I Berlin betyder detta exempelvis att dagvården är gratis för alla barn.

Demografifrågan har under de senaste åren fått ökad politisk tyngd. Inom EU-kommissionen finns en kommissionär med ansvar också för demografiska frågor. I april 2020 skall kroatiskan Dubravka Šuica lägga fram en konsekvensanalys med fokus just på demografin. Lite senare skall hon också lägga fram en så kallad "grönbok" för åldrande och ytterligare lite senare en handlingsplan för regionerna i Europa.

Många konsekvenser är synliga redan nu. Överallt i EU flyttar människor in till städerna och lämnar landsbygden och döende samhällen och byar. Österrikes huvudstad Wien har under de senaste åren blivit yngre medan det övriga landet åldras i snabb takt. Sånt är mönstret också annanstans. Ur ett nationellt regionperspektiv har demografifrågan en närmast destabiliserande karaktär. Den kan, bland mycket annat, medföra stagnerande eller sjunkande bostadspriser i avfolkningsdrabbade städer och regioner som saknar tillväxt och dragningskraft. Ur ett nationellt säkerhets- och försvarsperspektiv har demografifrågan också en urholkande karaktär. För hur skall man om tjugo år kunna upprätthålla värnplikten i Finland om alla de unga männen saknas?

Demografifrågan har blivit en del av demokratifrågan därför att det är siffror som avgör det mesta i våra västerländska demokratier.

På ett mera övergripande plan kan man konstatera att frågor om demografi och migration har haft mycket att betyda för de populistiska rörelser och partier som vuxit fram över hela världen. Den nuvarande populistiska trenden göds också av mer eller mindre explicita frågor rörande befolkningens etnokulturella sammansättning. Det är migrationen som lite överallt föder och göder populismen. Populistiska partier tenderar må bäst i regioner och områden och mindre städer som avfolkas eller som hotas av avfolkning och som ser hög arbetslöshet och stagnerande eller försvinnande ekonomiska utsikter. I en växande känsla av utanförskap växer protesterna och upproret. När Storbritannien gick till val om sin framtida relation till EU år 2016 röstade långt över 80 procent av valdistrikten i de stora städerna, inklusive London, för Remain. I rurala avfolkningsområden låg motsvarande siffra på 87 procent för Leave.

3. En demografisk modernisering

Hur skall man närma sig eller analytiskt betrakta den demografiska utvecklingen i Europa, i Finland?

Bland de professionella demograferna är pessimismen betydligt mindre eller mer balanserad än på dagstidningarnas alarmistiska ledar- och nyhetssidor. Detta beror väl delvis på att demograferna sällan talar ekonomernas eller politikernas språk – och vice versa. Det är också först under de allra senaste åren, i efterbörden av en svårartad finansiell kris, som demografifrågan landat på agendan och samtidigt utvecklats till en demokratifråga. Hur skall man då som lekman väga frågor om nativitet, mortalitet och migration mot varandra? Det finns inget enkelt eller säkert sätt. De flesta demografiska studier som finns idag fokuserar på ett eller två av dessa element – men sällan eller aldrig på alla tre samtidigt.

Daniela Vono de Vilhena är Senior Demographer och vetenskaplig koordinator vid Population Europe. Det är ett nätverk för ett antal demografiska forskningsinstitut över hela Europa, finansierat

med EU-medel och knutet till Max-Planck-Institut. Population Europe har sitt högkvarter i centrala Berlin.

Vono de Vilhena är mån om att påpeka den stora komplexiteten i den demografiska forskningen. Hon betonar att de framtidsprognoser som görs i Europa och i enskilda länder baserar sig på matematiska modeller och att de egentligen bara avspeglar den kunskap vi har just nu, just idag. Hon noterar också att det inom den demografiska forskningen finns väldigt få experter på befolkningsprognoser. Detta beror inte minst på att demografiska frågor och därmed befolkningsprognoser oftast knutits till olika nationella statistikcentraler.

Daniela Vono de Vilhena säger att migrationsfrågan under de senaste åren har fått större betydelse än tidigare och att det är ett forskningsfält som växer snabbt. Problemet hittills har varit avsaknaden av goda data, men tillgången till data växer och därmed förändras också frågeställningarna. Och förstås också svaren. "Men det finns väldigt många osäkerhetselement kring migrationen. Vi demografer jobbar helt enkelt med att kvantifiera osäkerhetselementet", säger Vono de Vilhena.

En studie från OECD visar att den internationella migrationen till och från de så kallade industriländerna har ökat kraftigt sedan millennieskiftet. Framför allt är det den högutbildade migrationen (35 procent) som ökat snabbt. Åren 2000/2001 levde cirka 78 miljoner migranter i något av de 36 OECD-medlemsländerna. Femton år senare hade antalet ökat till 120 miljoner. Det är en ökning med 55 procent. Den största andelen migranter har USA med 46 miljoner, följt av Tyskland med 12 miljoner. För Tysklands del betyder detta en procentuell fördubbling av andelen migranter sedan millennieskiftet. För USA:s del betyder det att de legala migranternas andel av den totala befolkningen har ökat från lite drygt fem procent år 1960 till nästan 14 procent år 2016. Under samma tidsperiod har framför allt migrationen från Kina och Indien till övriga länder ökat mycket snabbt.

Utvandringen av högutbildade formar ett problem framför allt

för länderna i Centralamerika, Karibien och Afrika.

Från dessa länder utvandrar i snitt över 40 procent av de högtbildade, från Guyana över 70 procent. En färsk så kallad Afrobarometer visar att 40 procent av alla afrikaner gärna skulle lämna sina hemländer. Utvandringen från Afrika till OECD-länderna har sedan millennieskiftet ökat från 7,2 till 12,5 miljoner individer. Tillsvidare, noterar författarna av OECD-rapporten, formar utvandringen från Afrika dock en relativt sett liten del av den globala migrationen ställd i relation till den snabba befolkningsökningen på kontinenten.

Daniela Vono de Vilhena påpekar att den demografiska utvecklingen i Europa under det senaste århundradet rent generellt har varit väldigt långsam och att förändringarna varit små. För henne som demograf återspeglar den aktuella situationen i Europa en "demografisk modernisering". Det betyder att vi blir äldre och samtidigt är friska. Det betyder att kvinnor kan välja om de vill föda barn och skapa familj eller studera och arbeta eller både och. Befolkningen i dagens Europa återspeglar med andra ord en form av maximal modernisering av det mänskliga släktet. Vono de Vilhenas budskap är därför att en alltför stark fokusering på en framtida ökad fertilitet är bortslösad tid och energi. Enskilda individer och familjer skall ges möjlighet att förverkliga sina drömmar och visioner, säger hon, men att hoppas på en fertilitetsrevolution är bara bortkastad tid. Hon menar ändå att det är viktigt att enskilda länder förbereder sig för en nära framtid genom att investera i en solid och pragmatisk migrationspolicy.

"Vi vet att unga östeuropéer lämnar sina länder i stora skaror. De vill nog ha barn, men de föder sina barn utomlands. Problemet är att politikerna inte tänker på återflyttning eller immigration. Se i stället på Irland. I ett skede blödde landet enorma mängder invånare men samtidigt förstod politikerna också att skapa en effektiv immigrationspolicy. Om man tittar på Irland idag ser man att landet har en av de högsta fruktsamhetsnivåerna i Europa".

Efter vårt samtal skickar Vono de Vilhena flera länkar till veten-

skapliga artiklar som handlar om frågor som rör exempelvis lycka och frågor om vuxenblivande i Europa. Hon ser ett växande demografiskt problem i att så många unga vuxna, särskilt i de södra delarna av Europa, bor kvar hemma hos sina föräldrar mycket länge och därmed skjuter upp själva vuxenblivandet.

”Att föda barn och bli föräldrar är egentligen slutstationen i en lång utveckling av vuxenblivande. Ett av mina stora mål i livet är därför att mitt eget barn som 18-åring genast skall lämna hemmet”, säger Vono de Vilhena med ett allvarligt sinnat leende.

4. Situationen i Finland inte alls hopplös

Vid sidan om Sydkorea, Japan och Tyskland åldras befolkningen i Finland snabbast i världen.

Prognoserna talar om en befolkning som just nu växer långsamt tack vare immigration, men som kommer att börja minska eller krympa någon gång på 2030-talet. Eller kanske lite senare. Allt tycks bero på vilka frågor och scenarier man föreställer sig, vilka data man väljer, och inte minst på hur man föreställer sig att immigrationen kommer utvecklas.

Enligt beräkningar gjorda av Egentliga Finlands förbund kommer antalet arbetsföra individer under de närmaste tio åren att minska med cirka 70 000 medan andelen pensionärer ökar med 256 000. Detta sätter press på kommunerna och på den kommunala servicen och i förlängningen på hela välfärdssamhället. Ekonomerna ser samtidigt dunkla moln hopas på himlen. De pekar på att en långsammare befolkningstillväxt kan ha konsekvenser inte bara för produktiviteten utan också för företagets investeringar. Man pekar på fallet Japan som särskilt avskräckande. Den ekonomiska nedgången i Japan inleddes ungefär samtidigt som den arbetsföra delen av befolkningen började minska. Enligt kreditinstitutet Hypo påverkar den skeva åldersstrukturen i Finland redan nu den ekonomiska tillväxten på ett betydande sätt.

De ekonomiska resonemangen i demografiska frågor återspeglar i allt väsentligt de tankar och positioneringar som John Maynard Keynes formulerade i en essä år 1937. Utgångspunkten för Keynes i "Some Economic Consequences of a Declining Population" var att påvisa att minskande befolkning kommer med svårartade ekonomiska sidoeffekter, framför allt i form av arbetslöshet. I essän sökte Keynes visa att befolkningsnedgång leder till minskade investeringar från företagen vilket leder till minskad efterfrågan vilket i sin tur leder till ökad arbetslöshet. Lösningen han gav för en stabil befolkningsutveckling och för bibehållen välfärd var ökad konsumtion med hjälp av en jämnare inkomstfördelning och låga räntor. I Europa år 2020 återstår det fortfarande att se vilken effekt låga räntor egentligen har på konsumtionen och, ja, för den delen kanske också på fertiliteten.

Centralhandelskammaren i Helsingfors tror att en pensionsreform blir oundviklig med tanke på att Finland har allt fler äldre, allt färre barn och en alltför liten invandring. År 2019 föddes färre än 46 000 barn. Toppen på 1900-talet nåddes när det år 1947 föddes 108 000 barn. Det är dessa stora årskullar som formar den så kallade babyboom-generationen efter världskriget. Andelen invandrare eller nyfinländare ligger i Finland under tio procent av den totala befolkningen, vilket är jämförbart med situationen i de östeuropeiska länderna. I Sverige är andelen invandrare omkring 20 procent. Hypos chefsekonom Juhana Brotherus har konstaterat att läget i Finland börjar bli problematiskt. Fler finländare pensioneras än de som kommer in på arbetsmarknaden. Enligt Brotherus handlar det om en diskrepans på cirka 10 000 personer per år, något som kommer att påverka produktiviteten. En analys gjord av Egentliga Finlands förbund visar på ett ökat behov av 18 000 nyanställda inom äldre-vården kring år 2030. Personalbehovet inom daghem och grundskolor kommer enligt samma logik att minska med 12 000 personer.

Problematiken kan också uttryckas så här.

Vid millennieskiftet utgjorde andelen invånare över 85 år cirka

1,5 procent av den totala inhemska befolkningen. Prognoserna för 2070 talar om närmare 10 procent. Andelen invånare i Esbo som är över 75 år gamla ökar med fem procent för varje år som går. Det är hårda fakta som talar ett försörjningspolitiskt svårartat språk. I jämförelse med Sverige, Norge och Danmark står Finland i demografiskt hänseende stilla, redan nu. År 2030 kommer Norge enligt prognoserna att passera Finland i befolkningsstorlek. Utvecklingen i Finland under 2010-talet har varit dramatisk. Fruktsamhetstalet (födda barn per kvinna) låg ännu år 2010 på 1,83. Nu är det nere i cirka 1,35. I de större städerna (och då bland infödda finländska kvinnor) ligger det ännu lägre, omkring 1,20. Den underliggande frågan är förstås om vi här talar om en bestående eller övergående trend.

Wolfgang Lutz är professor i statistik vid universitetet i Wien och grundande chef för Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital. Lutz är också involverad i otaliga andra forskningsbaserade projekt och institutioner. Han har bland annat tidigare forskat och jobbat i Helsingfors. Han har också skrivit en del om den demografiska utvecklingen i Finland, inte minst ur ett historiskt perspektiv. Lutz och hans kollegor står för övrigt också bakom en av de centrala teserna i dagens demografiska forskning. Det handlar om den så kallade "Low-Fertility Trap Hypotheses". Denna hypotes säger, på ett ungefär, att låg fertilitet i en generation tenderar smitta av sig också till följande generation och så vidare i en nedåtgående spiral. En av nycklarna i sammanhanget verkar vara huruvida ett par som planerar äktenskap eller barn tror sig kunna uppnå sina materiella drömmar eller inte.

Wolfgang Lutz säger att Finland under de senaste 300 åren har haft en naturlig befolkningstillväxt som brutits bara av enskilda händelser som krig, hungersnöder och sjukdomsepidemier. Efter de stora hungersåren 1867 och 1868 började mortaliteten i Finland sjunka på ett mera konstant och sammanhållande sätt. Den fallande trenden har hittills bara brutits av de två krigen på 1900-talet och av inbördeskriget 1918 och den samtidiga spanska sjukan. Om-

kring år 1950 accelererade mortalitetsnedgången dessutom snabbt tack vare introduktionen av antibiotika och förbättringar i den offentliga sjukvården. Ett tydligt hack i kurvorna syns också på 1960- och 1970-talen med stor emigration bland annat till Sverige. Mellan åren 1750 och 1950, påpekar Lutz sammanfattande, fördubblades den finländska befolkningen vart femtionde år och växte därmed från 422 000 individer år 1750 till 5 518 000 individer år 2018.

I januari 2020 säger Wolfgang Lutz att situationen i Finland är lätt prekär, men på inget sätt hopplös. Han noterar att år 1865 formade kohorten barn under fjorton år ungefär en tredjedel av den totala befolkningen, medan antalet 65-åringar låg på knappt fem procent. Idag (2018) är motsvarande siffror 16 respektive 21,8 procent. I samma andetag vänder Lutz dock också på problematiken och säger att ett färre antal barn egentligen är en bra sak, också med tanke på den framtida sysselsättningsgraden. I ett högteknologiskt samhälle kommer det inte att finnas jobb åt alla, och i familjer med ett eller högst två barn har föräldrarna dessutom möjlighet att fokusera mera energi och omsorg på de enskilda barnen. Följden är tätare nätverk och större solidaritet vilket i en förlängning är bra för välfärdssamhället, menar Lutz.

”Vi har gjort vissa beräkningar och kommit fram till att ett fruktsamhetstal på någonstans mellan 1,5 och 1,7 barn är optimalt”, säger Lutz. ”Då sjunker befolkningsmängden långsamt och på ett godartat sätt. Det enda problemet i sammanhanget är ett övervintrande nationalistiskt tankegods som jämför nationer och deras befolkningsstorlek med varandra. Hela detta tänkesätt bottnar i en demografisk tillbakagång i Frankrike under Upplysningstiden och efter den franska revolutionen. Revolutionen ledde till kvinnlig emancipation och till högre utbildningsnivåer och till lägre födelsetal. Samtidigt hade ärkefienden Preussen en betydande befolkningstillväxt. Sedan kom Napoleon och erövrade Europa med hjälp av arméer fyllda av unga män. Efter nederlaget i det fransk-preussiska kriget år 1871 drog fransmännen slutsatsen att landet har en alltför

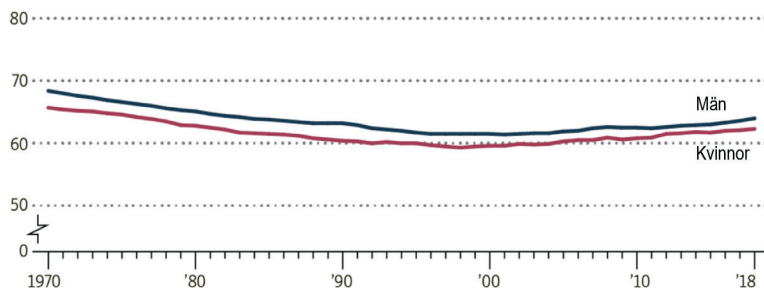
låg fertilitet i jämförelse med den preussiska som vid den tiden var mycket hög. Fransmännen har allt sedan dess haft en nästan obsessiv fokusering på befolkningstillväxt. Och Frankrike har fortfarande den mest pronatalistiska policyn i hela världen. Först idag börjar vi förstå att det ju egentligen inte handlar om antalet barn i ett land utan om deras utbildningsnivå och skicklighet.”

Nyckelordet i Lutz demografiska resonemang är utbildning. Han säger att det är oacceptabelt att väldigt många unga män i Europa idag knappt kan läsa. Analfabetism är inte en bra förberedelse för en arbetsmarknad där de manuella arbetstillfällena kraftigt minskar i antal. Lutz ser möjligheter också trots sjunkande födelsetal. Han pekar på de södra delarna av Europa där många kvinnor fortfarande står utanför arbetsmarknaden och därmed formar en stor arbetstagarpool. Men grundlogiken i hans resonemang är alltså denna: en sjunkande fertilitet är en god förberedelse för framtidens arbetsmarknad, präglad som den kommer att vara av högteknologiska lösningar och artificiell intelligens. Lutz står inte ensam i dessa sina resonemang. I själva verket kan man bland de europeiska demograferna ana konturerna av en hel samhällsfilosofi med nästan elitistiska förtecken. Denna filosofi kunde sammanfattas så här: en liten men högtbildad befolkning är bättre än en stor och lågtbildad befolkning.

Wolfgang Lutz resonemang om kvinnor och arbetsmarknad får både direkt och indirekt stöd av forskare på tyska Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BiB). För år 2030 beräknar man där att cirka en halv miljon fler tyskar går i pension än de som kommer in i arbetslivet. Medan tyska ekonomer gärna talar om behovet av kraftigt ökad arbetskraftsinvandring noterar demograferna att andelen kvinnor i det tyska arbetslivet idag ligger på 73 procent. Så sent som år 2004 låg siffran på 59 procent. Och följderna av detta är att det aldrig funnits så många individer i arbetslivet som idag, eller ungefär 45 miljoner. För att krympa den stora lucka som uppstår när babyboom-generationen går i pension under det kommande decenniet krävs en-

ligt BiB därför att samma positiva utveckling fortsätter och att andelen äldre i arbetslivet hålls på en fortsatt hög nivå. Med andra ord: det är kvinnor och åldringar som skall hålla välfärdssamhället flytande i framtiden. I ett demografiskt sammanhang som detta verkar det finnas en outtalad spänning eller motsättning mellan behovet av arbetskraftsinvandring och rent "inhemska" lösningar i form av höjt deltagande i arbetslivet. Tittar man på Europa som helhet ser man för övrigt, och allt enligt OECD, att andelen arbetstagare i åldern 50–64 steg med sammanlagt 20 procent mellan åren 2008 och 2018.

Bild 4. Genomsnittsålder vid pensionering i EU 1970–2018.

Källa: OECD, Süddeutsche Zeitung

Wolfgang Lutz anses allmänt vara den ledande demografen i Europa. Hans optimistiskt sinnade resonemang ekar i otaliga vetenskapliga artiklar och diskussioner som handlar om befolkningsfrågan. Lutz menar att inom några generationer kommer hela världen att ha fruktsamhetstal som ligger på ungefär samma nivå som i Europa idag. Detta, menar han, kommer att göra gott för klimatet och för resurserna. Lutz påpekar också att de sjunkande födelsetalen i USA inte minst beror på bättre familjeplanering och på att andelen oplanerade graviditeter och tonårsgraviditeter sjunkit kraftigt under det senaste decenniet. Lutz är rent generellt mindre pessimistisk än FN:s befolkningsprognoser. Eller hur man nu skall formulera saken. Lutz menar

nämligen att världsbefolkningen inte kommer att bli mycket större än nio miljarder innan den igen börjar krympa. Han tror också att denna maximumnivå kommer att uppnås redan 2070, alltså inte 2100. Och när den väl börjar krympa kommer den enligt Lutz att slutligen landa på kanske ungefär samma storlek som idag, alltså någonstans mellan sju och åtta miljarder. Eller kanske rentav på 3–4 miljarder med ett fruktsamhetstal på 1,5–1,7 barn per kvinna. Fast ingen vet med säkerhet. Och ingen som läser detta kommer heller någonsin att få veta.

5. Invandring avgörande för Finlands pensionssystem

Finlands befolkning idag koncentreras i växande grad till några enskilda tillväxtområden.

Finlands geografiska mittpunkt finns en bit söder om Uleåborg, i kommunen Siikalatvala. Men Finlands demografiska mittpunkt finns i höjd med Tavastehus, någonstans i Hauho. Och den demografiska mittpunkten befinner sig i rörelse. Den rör sig söderut med en takt av cirka 800 meter per år.

Av detta kan man dra olika slutsatser.

Den främsta av dessa är att det demografiska tillväxtmönstret återspeglar välfärdstillväxten. Arbetsplatserna och välfärden växer i landets västra och södra delar, men i öster och i nordost är det fattigt och skall eventuellt så förbli. Sex landskap svarar för ungefär 70 procent av landets export, eller Nyland, Egentliga Finland, Birkaland, Kymmenedalen, Satakunda och Österbotten. Den beskattningsbara inkomsten är mer än en tredjedel lägre i Norra Karelen än i Nyland. I en rapport på våren 2019 konstaterade konsultbolaget för regionutveckling MDI att huvudstadsregionen väntas växa med över 15 procent fram till 2040 medan Åbo växer med mellan 5 och 15 procent. Vasaregionen däremot väntas krympa med upp till 5 procent under samma tidsperiod.

En annan och lite tidigare rapport från samma konsultbyrå visar att endast fyra landskap har en positiv befolkningsutveckling fram

till år 2040. Den största tillväxten både relativt (17,7 %) och absolut har följaktligen Nyland. De övriga tillväxtregionerna är Åland, Birkaland och Egentliga Finland. Tillväxten beror till stora delar på migration inom landet. Till de landskap som står inför en moderat minskning hör Österbotten (-4,6 % eller -8 323). Den kraftigt sjunkande nativiteten bidrar mest till befolkningsminskningen. Det är bara Åland, Norra Österbotten och Nyland som förväntas ha en positiv naturlig befolkningstillväxt.

Redan nu råder det inom många branscher (och i Finlands alla 17 landskap) brist på arbetskraft. Det gäller från Lapplands gruvor till hamnarna i Hangö. En artikel som publicerades i Helsingin Sanomat på våren 2019 visar att var fjärde finländare år 2050 bör vara född utomlands och inflyttad till Finland för att vi skall kunna upprätthålla den nuvarande välfärdsstatens fundament och exempelvis pensionsutbetalningar. I omräknade termer betyder detta att Finland från och med nu borde ta emot cirka 30 000 nya invandrare per år, vilket är mer än en fördubbling jämfört med situationen idag. Beräkningen hade tagits fram av Eläketurvakeskus (ETK).

En annan analys av ETK som presenterades i november 2019 visar att inte ens en starkt ökad nettoinvandring (skillnad mellan inflyttning och utflyttning) kan kompensera det ekonomiska bortfall som en sjunkande nativitet förorsakar. I sina beräkningar utgår ETK från att invandrarnas lite högre nativitet förr eller senare sjunker och stabiliserar sig på samma nivå som inom majoritetsbefolkningen. ETK:s prognoser visar att pensionssystemet fungerar något så när friktionsfritt i ytterligare två eller tre decennier, men efter 2050-talet växer trycket på ökade pensionsinbetalningar explosionsartat. Då hotar arbetstagarens pensionskostnader stiga från nuvarande 24–25 procent till över 30 procent. Den förväntade positiva effekten av invandring (beräknad på cirka 15 000 personer på årsbasis) beror enligt ETK uteslutande på i hur hög grad invandrarna sysselsätts på arbetsmarknaden. Den långsamma hanteringen av uppehållstillstånd har dock väckt mycket kritik, både från arbetsgivare och utländska ar-

betstagare. Arbets- och näringsministeriet har nu som mål att handläggningstiden för uppehållstillstånd ska vara högst en månad. Den största gruppen invandrare till Finland är enligt ETK individer som relativt enkelt kan sysselsättas. Baksidan av detta är gruppens stora internationella rörlighet och attraktionskraft på arbetsmarknaden och att de som stannar i Finland oftare tillhör kategorin invandra-re som inte kan sysselsättas särskilt enkelt. Men också där finns en ljuspunkt: invandrare med låg attraktionskraft på arbetsmarknaden tenderar föda fler barn vilket i ett lite längre perspektiv ändå bidrar till ett upprätthållande av volymen i arbetskraften.

6. Ökande brist på arbetskraft

Många företag i det svenskspråkiga Österbotten noterar en växande brist på arbetskraft. Problematiken sägs växa för varje månad som går. Och den gäller för hela landet. Ungefär hälften av alla företag har problem med rekryteringen av behörig arbetskraft. Det behövs kockar, svetsare, elingenjörer, byggnadsarbetare, trädgårdsmästare, sjukskötare och städare. Av knappt 50 000 lediga jobb i slutet av 2019 anses fler än hälften vara svåra att besätta.

På ett allmänuropeiskt plan är dock Ungern ett särskilt illustrativt case in point. Arbetslösheten i Ungern ligger mellan tre och fyra procent (2019) och ekonomin växer snabbt med över fem procent per år. På den kortsiktiga ytan ser allt bra ut. Men framtidsperspektivet är problematiskt. Över 90 procent av alla industrier i Ungern rapporterar brist på arbetskraft och antalet lediga jobb uppgår till cirka 80 000. Men Ungerns gränser är i princip stängda för alla andra än vithyade individer med kristna rötter. Många ungrare har flyttat utomlands undan Orbánregimen i jakt på nya liv. Man räknar med att 350 000 ungrare bor utomlands på permanent basis, vilket motsvarar cirka fem procent av arbetskraften. Födelsetalen i Ungern ligger på samma nivå som i Finland, eller cirka 1,4 barn per kvinna.

Orbánregimen har försökt mota arbetskraftsbristen med instif-

tandet av något som i folkmun kallas för en "slavlag". Varje arbetstagare kan av arbetsgivaren förpliktas att arbeta 400 timmar övertid per år medan lönen för denna övertid kan betalas ut under en tidsperiod av tre år. Övertidslagen har inte mötts av några folkliga hurrarop. Det finska svaret på samma problem har hittills varit höjd pensionsålder. Talet om en höjd pensionsålder döljer delvis, kan man misstänka, en xenofobisk dimension. I översättning: vi arbetar oss hellre till döds än fyller tomma arbetsplatser med utländska (icke-kristna) arbetstagare.

I Jan Saarelas undersökning för Magma om de ekonomiska konsekvenserna av invandringen från år 2011 visade det sig att invandrare ofta bidrar till samhällsekonomin på ett positivt sätt. Invandringen har långsiktiga följder och vinningar. Saarela visade att immigrationens kortsiktiga konsekvenser kan vara negativa och belasta det sociala trygghetssystemet. Men den åldrande befolkningen och viljan att upprätthålla ett omfattande välfärdssystem förutsätter en framtida större invandring. Det finns enligt Saarela inga belägg för att invandrare "tar" jobb av finländare. Immigration kan i stället leda till strukturella förändringar i produktionsprocesserna samtidigt som den också kan leda till nyanställningar snarare än att produktionen flyttas utomlands. En ökning av antalet utlandsfödda med tio procent, eller cirka 23 000 personer, resulterar enligt Saarelas beräkningar i en ökning av exporten med 225 miljoner euro och av importen med 480 miljoner euro. De positiva effekterna för handeln förklaras av att handelskostnaderna sjunker tack vare ett ökat informationsflöde mellan olika länder.

Det största problemet för invandrarna i Finland är svårigheten att komma in på arbetsmarknaden. Särskilt svårt är läget för invandrar-kvinnor. Integration bör inte i första hand ske via attraktiva löner utan genom löner för arbete överlag. För att illustrera problematiken på ett lite mer konkret plan kan man titta på fallet Israel. Sedan grundandet år 1948 har över 3 miljoner judar lämnat sina hemländer för Israel. Över 1 miljon har invandrat från det forna Sovjetunio-

nen. Många har också kommit från länder som Etiopien och Jemen. Flyttströmmarna var som starkast på 1990-talet, strax efter murens fall. Judarna som flyttade från Sovjetunionen till Israel i början av 1990-talet talade ingen hebreiska, de visste just ingenting om det västerländska kapitalistiska systemet och de flyttade av politiska orsaker, inte primärt som jobbsökande. På bara två år ökade den arbetsföra befolkningen i Israel med över 8 procent, på sju år med 15 procent. Översatt till dagens Europa skulle detta betyda en invandringsvåg från exempelvis Afrika med över 50 miljoner människor.

Och vad hände? I slutet av 1990-talet hade arbetslösheten sjunkit och lönenivåerna var stabila, alltså på samma nivå som tidigare. Vilket väl bevisar att arbetsmarknaden inte är ett nollsummespel utan att nya jobb skapas där nya människor bor och att den lokala och nationella ekonomin stimuleras av nykomlingar som äter andras mat och sover i andras lägenheter och köper kläder i andras butiker.

7. Mångfalden ökar i Helsingforsregionen

Åland avviker från trenderna. Ögruppen har sett en befolkningsökning på nästan 4000 personer sedan år 2000. Antalet ålänningar närmar sig 30 000, trots att tillväxten tycks ha stannat av en del under de allra senaste åren. Ökningen beror huvudsakligen på utomnordisk invandring.

Men låt oss fokusera på Helsingfors.

Staden har idag cirka 650 000 invånare. Prognoserna för 2050 talar om 822 000, även om trenden under de tre senaste åren har varit utflyttning till grannkommunerna och minskad nativitet. I Helsingfors finns många svenskspråkiga barn och många riktigt gamla svenskspråkiga. I ålderskategorin 30 till 65 år är finlandssvenskarna relativt få. I jämförelse med de finskspråkiga är ålderspyramiden snedvriden. Hela 11 procent av alla de som fyllt 85 år i Helsingfors är svenskspråkiga, vilket skall ställas i relation till den totala andelen svenskspråkiga på cirka 5,7 procent.

Bild 5. Den svenskspråkiga befolkningen i Helsingfors i absoluta tal och procentuell andel av Helsingfors hela befolkning 1990–2019. Prognos för 2020–2050.

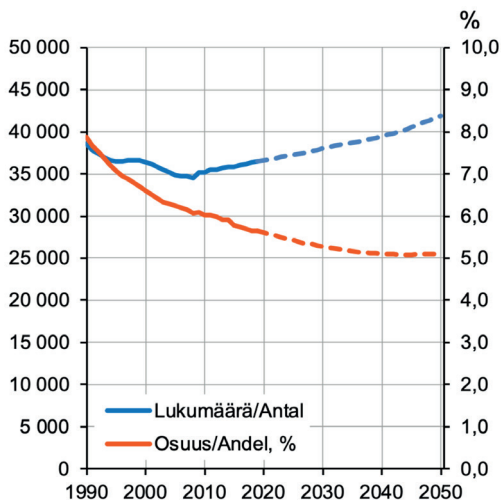

Bild och källa: Helsingin ja Helsingin seudun väestöennuste 2019–2050, Helsingfors stad

Andelen svenskspråkiga i Helsingfors förväntas under de kommande decennierna hållas på en stabil nivå. Från cirka 36 000 svenskspråkiga år 2019 väntas mängden öka till 38 000 år 2030 och till cirka 42 000 år 2050. De svenskspråkiga ökar alltså i absoluta tal, men procentuellt sett är andelen sjunkande. Antalet finskspråkiga och invandrare med annat modersmål ökar nämligen snabbare än de svenskspråkiga. I procentuella termer betyder detta att andelen svenskspråkiga i Helsingfors sjunker från dagens 5,7 procent till cirka 5 procent år 2050.

I Helsingfors finns idag ungefär 100 000 utlandsfödda. En knapp femtedel av dessa är födda i Finland. De är alltså andra generationen invandrare. De största invandrargrupperna kommer från Ryssland, Estland och Somalien. Den ryskspråkiga befolkningsgruppen växer stadigt. Ryssland är ett grannland.

Antalet barn som hemma talar ett främmande språk har ökat

snabbt. Vart femte barn i förskoleåldern talar idag ett annat språk än svenska eller finska eller samiska. Om bara fem år kommer det att vara ungefär vart fjärde barn och redan år 2035 vart tredje. Skillnaderna mellan stadsdelarna är dock stora. Medan 98 procent av barnen i västra Baggböle talar ett inhemskt språk är motsvarande siffra i Kallvik 44 procent. Jämför man de tre stora städerna i söder med varandra skall man se att knappt 4 procent av Vandaborna vid millennieskiftet talade ett annat språk än de inhemska, men redan 2018 var siffran nästan 19 procent. I Helsingfors och Esbo har utvecklingen varit likartad – i Helsingfors från 5,4 till 15,3 procent. En problematisk aspekt på utvecklingen är att finländare tenderar flytta bort från de stadsdelar eller områden där invandrare blir många eller, sannolikt en dag, också i majoritet.

Befolkningstillväxten i Finland idag sker alltså primärt i Helsingforsregionen.

Drygt 40 procent av all tillväxt på årsbasis koncentreras till de tre stora städerna i söder. Helsingfors, Esbo och Vanda har i snitt vuxit med totalt 12 000 personer per år under de senaste åren. År 2018 var siffran 14 500, rätt jämnt fördelat mellan de tre städerna. Tillväxten beror huvudsakligen på invandring, också från andra delar av landet. Av cirka 4700 nyinflyttade i Helsingfors år 2018 var den stora majoriteten utlandsfödda. Andelen invånare med ett annat språk än finska eller svenska eller samiska kommer att tiodubblas i Esbo under de närmaste trettio åren. Andelen utlandsfödda i Helsingfors kommer att uppgå till en fjärdedel år 2030. Vilken är beredskapen för denna omvälvande demografiska förändring, på svensk- och finskspråkigt håll?

En distinkt sidoeffekt av växande storstäder och ökande urbanisering i Finland är att det politiska landskapet i framtiden med stor sannolikhet kommer att drivas vänsterut. Urbanisering betyder i alla västerländska samhällen en ofrånkomlig liberalisering av levnadssätt, vanor och traditioner. Frågor om immigration kommer dessutom snart att ackompanjeras av andra brännande frågor. Hur

kommer den sårbara europeiska medelklassen i framtiden att hantera framväxten av exempelvis AI och robotiserade lösningar? Söker man samband kan man på denna punkt fråga sig följande: är det en tillfällighet att demografisk nedgång och stor migration tycks gå hand i hand med OECD:s spådomar om att det är de sydliga och de östliga länderna i Europa som riskerar drabbas hårdast av automatisering och av utvecklingen inom artificiell intelligens?

Nyckelordet i sammanhanget verkar vara hög(re) utbildning. Ju lägre utbildning desto större risk att drabbas av automatiseringen i form av ett krympande antal manuella jobb. I de västra delarna av Slovakien spår OECD att 40 procent av alla jobb är hotade under en överskådbar framtid. Motsvarande siffra för Osloregionen är 4 procent. De demografiska prognoserna för Slovakien talar samtidigt om en nedgång med en halv miljon slovakier fram till år 2050. För Norges del är prognoserna de rakt motsatta – FN talar om 6,5 miljoner norrmän år 2050. Siffrorna är kanske överdrivna, men processerna förefaller tydliga.

8. Utvecklingen i Norden

Sett ur ett övergripande perspektiv har de nordiska länderna en sak gemensam. Lågutbildade och högutbildade kvinnor föder ungefär lika många barn. Därmed skiljer sig de nordiska länderna från stora delar av det övriga Europa där det normalt är de lågutbildade som föder fler barn än de högutbildade.

Den största skillnaden mellan Finland och de övriga nordiska länderna verkar bestå av barnlöshet, frivillig eller ofrivillig. Av kvinnor födda i början av 1970-talet är fler än var femte barnlös i Finland. I övriga nordiska länder ligger siffran på någonstans mellan 12 och 14 procent.

Hur ser då befolkningsutvecklingen ut i det attraktiva grannlandet Sverige?

Den går fortfarande på tvärs med utvecklingen i Finland, mesta-

dels beroende på invandring. År 2028 väntas befolkningen ha vuxit till 11 miljoner. Andelen pensionärer och äldre växer snabbt också i Sverige, men det kompenseras av invandring och av högre nativitet än i Finland.

Perspektivet är följande. År 1969 hade Sverige åtta miljoner invånare, år 2004 räknade man nio miljoner. Sedan dess har utvecklingen varit explosionsartad. 2017 var svenskarna tio miljoner och enligt prognoserna blir de alltså 11 miljoner år 2028. Det betyder en snittökning på 100 000 invånare per år. En femtedel av tillväxten förklaras av födelseöverskott, dvs av att fler föds än dör. Men den resterande 80 procenten förklaras av nettoinvandring. Andelen utrikesfödda invandrare utgjorde år 2018 ungefär 19,1 procent av den svenska befolkningen, eller lite knappt 2 miljoner. Finland var länge största ursprungsland, men idag är det Syrien, följt av Finland och Irak.

I Sverige har befolkningen enligt Statistikcentralen minskat i 62 kommuner under 2010-talet. Orsaken är primärt högre dödstal än födelsetal. I de flesta av dessa 62 kommuner är minskningen marginell, men i vissa handlar det om tapp på över tio procent. Övertorneå i Norrbotten har förlorat mest medan Sundbyberg norr om Stockholm vuxit med nästan 40 procent.

Det svenska mönstret återspeglar trenderna också i Finland. Klyftan mellan stad och landsbygd blir större och avfolkningsområdena växer både i antal och i storlek. Detta får givna framtida konsekvenser för välfärdens fördelning och för demografin.

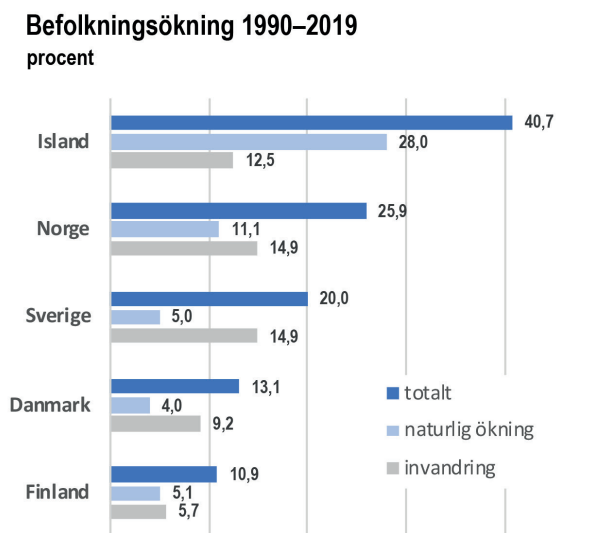
I sin rapport *State of the Nordic Region (2020)* noterar Nordiska ministerrådet de stora skillnaderna mellan olika regioner i Norden och framför allt inom Finland. Rapporten fäster, bland mycket annat, uppmärksamhet vid inkomstskillnader. Hushållens disponibla inkomster efter skatter har i Finland mellan åren 2011 och 2017 sjunkit kraftigare än i något annat nordiskt land. Inkomsterna har sjunkit i nästan hälften av alla finska kommuner samtidigt som de har stigit i alla kommuner i de övriga nordiska länderna. Som främsta orsaker anges industriella strukturproblem under 2010-talet samt

växande arbetslöshet (fram till 2015) och avfolkning på landsbygden.

Vid en jämförelse mellan regioner baserat på befolkningsutveckling, arbetsmarknad och ekonomi placerar sig fyra finska regioner i botten. Sämst går det för södra Savolax, följt i tur och ordning av Kymmenedalen, Kajanaland och Norra Karelen. Bäst klarar sig Finland i frågor rörande inkomstfördelning och klimatinnsatser. Andelen kommuner med en problematisk försörjningskvot (dvs skillnaden mellan andelen aktiva arbetstagare och pensionärer eller åldringar) är mångfalt större i Finland än i de övriga nordiska länderna.

I Norden är det för övrigt bara Färöarna som når upp till det eftersträlvade reproduktionstalet. Mellan åren 1990 och 2019 har befolkningsmängden på Island ökat med över 40 procent, i Norge med 26 och i Finland med 11 procent.

Bild 6. Befolkningsökning i de nordiska länderna 1990–2019 i procent.

Källa: State of the Nordic Region 2020

9. De svenskspråkiga i Finland är mobila

Frågan om Sverige och den svenska demografin berör i hög grad också den svenskspråkiga befolkningen i Finland.

Under 2000-talet uppvisar den svenskspråkiga befolkningen i snitt en lite högre nativitet än den finskspråkiga. Statistik från 2017 visar på ett fruktsamhetstal på 1,61 för svenskspråkiga kvinnor. Samtidigt tenderar svenskspråkiga leva aningen längre. Siffror från 2018 visar att svenskspråkiga pojkar (födda 2018) förväntas leva mer än två år längre liv än finskspråkiga pojkar, medan svenskspråkiga flickor förväntas leva drygt ett år längre liv än finskspråkiga flickor. De svenskspråkiga tenderar få barn lite senare än finskspråkiga, visar en analys gjord för tankesmedjan Agenda, men de blir å andra sidan oftare föräldrar. Till den positiva trenden för de svenskspråkiga bidrar också registreringen av barn som svenskspråkiga i tvåspråkiga familjer.

Födelsetal är en sak, migration är en annan.

Sedan årsskiftet 2000, visar Kaisa Kepsus analys för Magma, har cirka 20 000 unga svenskspråkiga finländare lämnat landet, framför allt för Sverige. Färre än hälften har hittills återvänt. Bortfallet motsvarar en andel på cirka 3,5 procent av alla finlands-svenskar. Återflyttningsgraden är betydligt högre på finskspråkigt håll. Under de senaste åren, sedan 2015, har utflyttningen från de högutbildade södra delarna av landet accelererat kraftigt. Man talar numera, exempelvis, om en "Hanken-koloni" i Stockholm. Flyttningen från och till Sverige från Åland och Österbotten förefaller i sammanhanget vara rätt stabil sedan flera decennier.

I detta sammanhang bör man för säkerhets skull kanske genast också påminna sig historien. Rädslan för en stor nettoutvandring från de svenskspråkiga trakterna är inte alls ny. Den är mer än sekelgammal. Redan under 1900-talets första decennium talade man allmänt om en hotande "åderlåtning av den svenska stammen". Det syftade på följderna av emigrationen till framför allt USA. 1908 skrev Petrus Nordmann i en skrift om emigrationen:

”Man har beräknat, att sedan 1870-talets ingång c. 50 000 svensktalande utvandrat från Finland, och av dessa hava knappt 20 000 återvänt. Alltså har en fruktansvärt stor åderlåtning på den svenska stammen ägt rum, och förlusten framträder än bjärtare, då man minnes, att vid senaste officiella folkräkning de svensktalande i hela landet beräknas utgöra blott c 360 000 personer”.

Utflyttningen till Sverige pågår lite grann i skymundan, åtminstone om man betänker att den offentliga diskussionen och debatten under de senaste åren ju framför allt har handlat om flyktingströmmar och invandring från Mellanöstern och Afrika. Problemen och utmaningarna är ändå många. Om antalet unga svenskspråkiga minskar samtidigt som andelen finskspråkiga och utlandsfödda ökar kraftigt får detta konsekvenser på olika plan. Demografiska förskjutningar kan få konsekvenser inte minst för röstbeteende och för den kommunala ekonomin, för den så kallade försörjningskvoten. Den stora frågan i sammanhanget är denna: hur skall det svenskspråkiga Finland kunna locka begåvat folk att stanna kvar när karriärmöjligheterna på svenska i så många branscher är små eller rentav obefintliga? Hur skall man skapa dynamik i en finländsk arbetsmarknad på svenska, eller åtminstone delvis på svenska? Eller, för att konkretisera: hur skall svenskspråkiga kunna leva goda liv på svenska i framtidens Finland?

Samtidigt bör man kanske inte fokusera alltför mycket på den svenskspråkiga utvandringen. Om man tänker på Finland som ett slags svenskspråkigt rum kan man se att ungdomsutflyttningen till delar kompenseras av en relativt stor invandring av svenskspråkiga eller åtminstone svenskkunniga nordbor. Mellan åren 2000 och 2017 har nästan 9000 nordbor flyttat in till Finland, vilket i sin tur betyder att nettominuset för andelen svenskkunniga i Finland ligger på kanske 1000 personer. En helt annan fråga är sedan hur dessa individer placerar sig i det finska samhället och hur de exempelvis använder eller förmår utnyttja sin språkbakgrund.

I ett antal rapporter och opinionsmätningar sedan 2008 har Mag-

ma analyserat de svenskspråkiga och deras syn på invandring. Undersökningarna har indikerat åsiktsskillnader dels mellan de olika landskapen och dels mellan invånare i storstäder (mer positiva) och på landsbygden. I den så kallade Finland NU-mätningen som Magma gjorde tillsammans med Taloustutkimus på våren 2017 noteras att finlandssvenskar nog stöder ett mångkulturellt och tolerant Finland, men att en majoritet av de svenskspråkiga männen (65 %) samtidigt stöder en åtstramad flyktingpolitik. I motsats till männen är det bara en minoritet av kvinnorna (35 %) som stöder en åtstramningspolitik. I en tidigare undersökning av Magma från år 2012 landade medianvärdet bland de svenskspråkiga på 6,4 där "fri invandring" (1) ställdes mot "begränsad invandring" (10). Det handlade alltså om en tendens i riktning mot begränsad invandring.

Slutsatserna man kan dra av Magmas opinionsundersökningar är att svenskspråkiga yngre generellt förhåller sig mer positivt till invandring än äldre och att svenskspråkiga kvinnor generellt förhåller sig mer positiva till invandring och flyktingar än svenskspråkiga män.

Det finns orsak att återkomma till alla dessa frågor.

MILLENNIEGENERATIONEN – EN NY SYN PÅ BARNAFÖDANDE

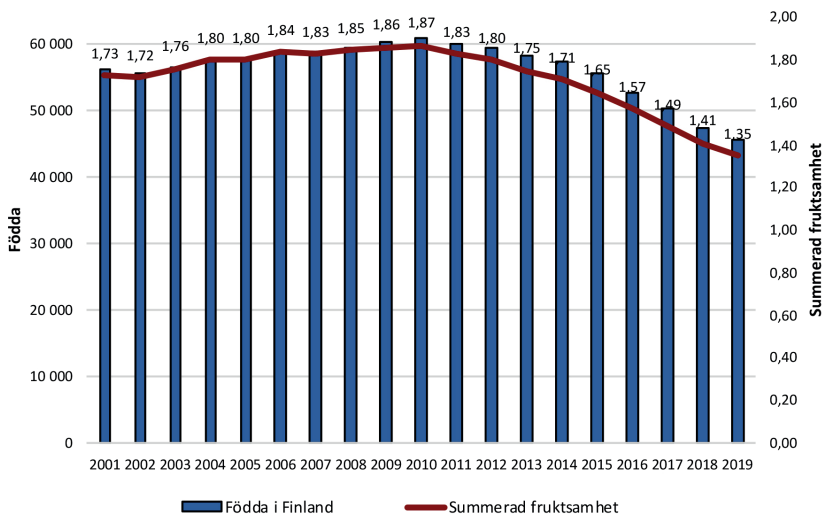
1. Från babyboom till babybrist

I befolkningsutvecklingen lönar det sig att skynda långsamt. Snabba växlingar åt något håll medför alltid utmaningar, också i sådana fall då utvecklingen är positiv. Finlands befolkningsutveckling har präglats av två omvälvande förändringar i nativiteten. Den första är babyboomen, dvs. de stora åldersklasserna som föddes efter andra världskriget. I Finland var babyboomen kraftigare än i grannländerna, och tidsmässigt snävare, eftersom den begränsade sig till endast fem år, 1945–1950.¹ De stora åldersklasserna födde sedan själva färre barn än de tidigare generationerna, vilket ledde till ett fall i nativiteten på 1970-talet. Däremot födde kvinnorna på 1980- och 1990-talet lite fler barn än tidigare generationer. De kvinnor som vid millennieskiftet hade fyllt 40 år har fått i medeltal 1,8–1,9 barn.²

Ännu år 2008 räknades Finland till de rika länder som hade en förhållandevis hög nativitet. Årligen kom delegationer från Estland, Japan, Sydkorea och Tyskland på besök till min arbetsplats Befolkningförbundet på jakt efter den samhällspolitiska trollstav som lyckades få finländska kvinnor att både jobba långa arbetsdagar och föda fler barn.

Den andra stora förändringen i nativiteten är 2010-talets babybrist. Under 2010-talet sjönk födelsetalen med en fjärdedel. Sedan 2011 har den summerade fruktsamheten i Finland legat under EU:s medelnivå (ungefär 1,6 barn per kvinna). År 2019 var det summerade fruktsamhetstalet i Finland 1,35 (bild 1).

Bild 1. Antalet födda och summerad fruktsamhet i Finland 2001–2019.

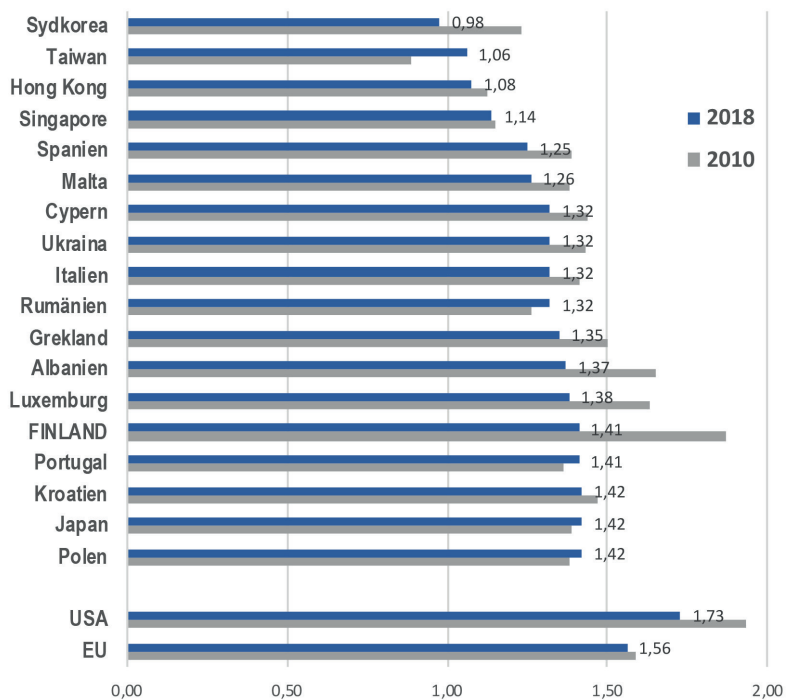
Källor: Statistikcentralen, Befolkningsförbundet.

Fruktsamhetstalet 1,35 är det lägsta talet som uppmätts i såväl Finland som hela Norden. Det är också anmärkningsvärt att antalet barn har minskat i alla befolkningsgrupper och på olika håll i landet, och det gäller såväl första som andra och tredje barnet (men inte det fjärde barnet³).

Mest anmärkningsvärd är minskningen gällande första barnet, och den förklarar över tre fjärdedelar av hela nedgången.⁴ Speciellt i åldersgruppen 25–29 har andelen kvinnor som inte alls får barn ökat, oberoende av deras utbildning eller boningsort. Också i åldersgruppen 30–37 har fruktsamheten minskat under 2010-talet.⁵

På grund av förändringen har Finland i början av 2020-talet fallit från toppen till botten i EU:s statistik över fruktsamhet. Redan för två år sedan låg vi på 14:e plats i tävlingen om vilket land som har lägst födelsetal (bild 2). Till och med Japan har högre summerad fruktsamhet än vi för tillfället.

Bild 2. Summerad fruktsamhet i länderna med lägsta födelsetal 2018 och 2010.*

* Data för Spanien, Cypern, Rumänien och Portugal är från 2017

Källor: Tomas Sobotka, Eurostat (2019), Human Fertility Database (2019), Yoo & Sobotka (2018) och nationella statistikcentraler.

Som framgår av bild 2 är Finland det enda välfärdslandet i denna grupp av länder med låg nativitet. I länder som Taiwan eller Ukraina är den nationalekonomiska situationen, kvinnans ställning, familjepolitiska förmåner och servicenivån för den åldrande befolkningen på en helt annan nivå. Därför är antagligen också orsakerna till den minskade nativiteten väldigt annorlunda och våra snabbt åldrande samhällen kommer att åldras på olika sätt.

I länder med låg nativitet varierar ofta de årliga summerade frukt-

samhetstalen kraftigt och det är därför svårt att dra slutsatser om långsiktiga trender.⁶ Ifall en generation kvinnor väljer att skaffa barn lite senare, i en högre ålder, kan den summerade fruktsamheten i teorin sjunka utan att det faktiska antalet barn per kvinna sjunker. För tillfället överskrider alltså det totala förverkligade barnantalet kategoriskt det summerade fruktsamhetstalet för enskilda år.

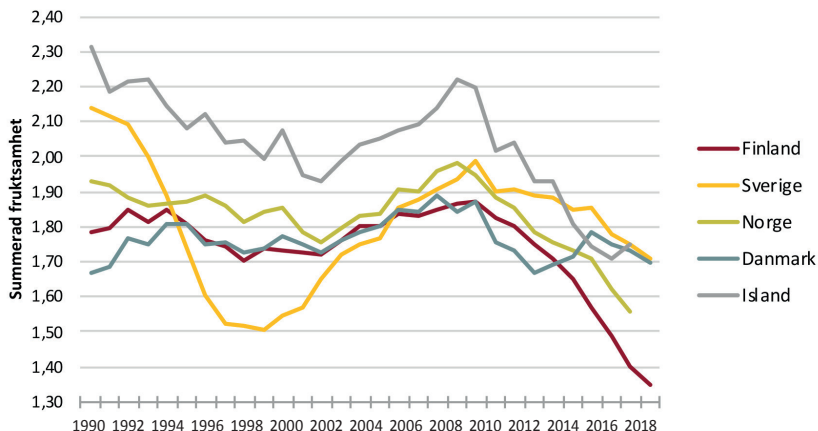
Såsom tidigare konstaterats har de över 40-åriga finländska kvinnor som är födda efter andra världskriget fått i genomsnitt 1,8–1,9 barn. Julia Hellstrand (2019) har uppskattat hur många barn de finländska kvinnor som nu är i fruktsam ålder kommer att få under sitt liv. Enligt bedömningen kommer de kvinnor som nu är 30 år att i genomsnitt få under 1,6 barn.⁷ Hellstrand betonar att trenden att skjuta upp beslutet att skaffa barn har pågått så länge att många kvinnor inte kommer att kunna ”komma ifatt” tidigare generationers barnantal. Även om man kan vänta sig att den summerade fruktsamheten kommer att stiga från de nuvarande bottennivåerna,⁸ kommer det slutliga barnantalet troligtvis att bli lägre än för tidigare generationer.

Finland och Norden

Nativitetskurvan i Finland har sjunkit förvånansvärt länge och brant, men ändå är förändringen inte helt exceptionell. Den summerade fruktsamheten har sjunkit också i andra rika västländer, inklusive USA, Storbritannien och Frankrike, som traditionellt haft förhållandevis hög nativitet. Samtidigt har nativiteten inte sjunkit utan till och med stigit i Estland och Tyskland, som tidigare haft låga födelsetal.

Också i de andra nordiska länderna har den summerade fruktsamheten sjunkit, efter uppgången i början av årtusendet (bild 3). I Norge har den summerade fruktsamheten sjunkit till ca 1,6. Därför uppmanade den norska statsministern norrmännen att ”göra fler barn” i sitt nyårstal och att inte skjuta upp beslutet att skaffa barn alltför sent.⁹

Bild 3. Summerad fruktsamhet i Norden 1990–2019.*

* För Norge och Island saknas siffrorna för 2019.

Källor: Befolkningsförbundet, Eurostat och www.norden.org.

2. Vad är orsakerna till nedgången?

I slutet av 1900-talet var det ekonomin och faktorer kopplade till livssituationen som påverkade nativiteten. Speciellt arbetslöshet och avsaknaden av en partner hade ett samband med hur många barn som föddes,¹⁰ och under den ekonomiska krisen sköt man upp tanken på barn i väntan på bättre tider.

Nedgången i nativiteten under 2010-talet beror delvis på nya faktorer. Exempelvis är bostadspriserna i tillväxtcentra starkare kopplade till nativiteten än sysselsättningsgraden.¹¹ Därtill verkar folks *uppfattningar* påverka minst lika mycket som objektiva fakta. För millenniegenerationen (som också kallas Generation Y), dvs. de som är födda de två sista årtiondena på 1900-talet, är det delvis nya faktorer som påverkar viljan att få barn. Millenniegenerationen verkar ha en annan syn på barnafödande än föregående generationer.

Ekonomiska osäkerheten och en pessimistisk syn på framtiden

är faktorer som kanske påverkar familjebildningen och nativiteten allt mer.¹² Sysselsättningsgraden har visserligen ännu en koppling till nativiteten, men förändringar i sysselsättningsgraden tycks inte kunna förklara förändringarna i nativitet under 2010-talet, varken internationellt eller i Finland. För det första har födelsetalet sjunkit snabbare sedan 2010 än vad ekonomiska eller sysselsättningsrelaterade indikatorer kunnat förutspå.¹³ För det andra vände Finlands ekonomi i en positiv riktning år 2016, med sjunkande arbetslöshet och stigande BNP som följd. Ifall finanskrisen som började 2008 hade varit ett avgörande skäl till den sjunkande nativiteten, borde trenden ha vänt senast år 2017. Så har inte skett.

Såväl i Norden som i andra västliga välfärdsstater, såsom Frankrike, Belgien, Storbritannien och Nederländerna, har den summerade fruktsamheten fortsatt sjunka i åldersgruppen 20–35 också efter finanskrisen. Förändringen har till och med varit kraftigare åren 2012–2016 än den var 2008–2012.¹⁴

3. Ny syn på barnafödande

Sedan 1950-talet har finländarna önskat få i medeltal två till tre barn, vilket har hört till de högsta talen i Europa. En uppenbar orsak till den nuvarande nedgången i födelsetal är att antalet barn man hoppas få har sjunkit under 2010-talet. Undersökningar som Befolkningsförbundet har gjort visar *en tydlig nedgång i antalet barn man önskar sig*. Det ideala barnantalet verkar nu ligga strax under två.¹⁵

Därtill har andelen finländare som inte alls vill ha barn mångdubblats. År 2018 uppgav fler än var tionde (12,6 procent) av 20–59-åringarna att deras idealantal barn är noll. Nästan var fjärde 20–29-åring som inte har barn uppgav att de var frivilligt barnlösa. Det är fyra gånger fler än för tio år sedan.

Fortfarande är den vanligaste önskan två barn, men andelen har sjunkit till lite under hälften (45 procent). Andelen som vill ha en-

dast ett barn ligger konstant kring 10 procent i olika undersökningar. De som anser att minst tre barn är ett ideal har minskat från 40 procent till 30 procent.¹⁶

Det är dock viktigt att komma ihåg att det är en lång väg från en önskan om barn till att faktiskt få barn. Målet att inte få barn är enklare att uppnå.¹⁷ Därför ger redan förändringar i viljan att få barn signaler om att det faktiska barnantalet kommer att sjunka för dessa generationer.

I Befolkningsförbundets Familjebarmeter har det i flera årtionden ingått frågor om den vuxna befolkningens önskemål gällande barn och familjepolitik. I svaren från 2010-talet ser man tecken på en ny syn på barnafödande. I alla tider har avsaknaden av en partner setts som ett centralt hinder för att skaffa barn, men vid sidan om det har nu livsstilsval betonats.

Bland de barnlösa respondenterna är det framför allt faktorer kopplade till livsstilen som uppges som orsaker till att man inte vill ha barn alls eller att man inte vill ha barn nu. För både män och kvinnor är viljan att göra andra intressanta saker och viljan att behålla den nuvarande livsstilen bland de tre viktigaste orsakerna till att man inte vill ha barn eller till att man skjuter upp det. Då vi i fokusgrupper försökte reda ut vad som gömmer sig bakom "andra intressanta saker", kom det fram att många har en bild av att vardagen med småbarn är skrämmande grå och tung. Det handlar alltså inte bara om att man vill behålla de positiva delarna av den barnfria livsstilen, utan att barnfamiljernas vardag inte verkar lockande.¹⁸

Bland de respondenter som redan har ett barn är det andra saker som kommer fram. Där är det boende, ekonomisk osäkerhet och svårigheten att kombinera jobb och familj som betonas, av såväl män som kvinnor. Småbarnsföräldrarna är med andra ord en grupp som kan påverkas av traditionella familjepolitiska incentiv för att höja nativiteten.¹⁹

4. Tro, hopp och befolkningspolitik

Babybristen på 2010-talet ger upphov till befolkningsprognoser som är mycket utmanande ur ett ekonomiskt perspektiv. I detta nu ser vi inget slut på den sjunkande trenden. Finland verkar ha fallit i "låga nativitetsfällan".²⁰ Uttrycket beskriver en situation där nativiteten i mer utvecklade länder sjunker ännu mera på grund av en samverkan av olika ekonomiska, sociala och demografiska faktorer. Det allt snabbare åldrande Finland och den fortsatt låga nativiteten ställer krav på såväl nytänk inom befolkningspolitiken som ett helhetsgrepp om familjebildnings-, familje- och barnpolitiken.²¹

Den sjunkande nativiteten måste ses som en del av den globala trenden, med en åldrande befolkning och avsmalnande befolkningsstruktur, och Finland är nu ett av de länder där utvecklingen syns mest. Befolkningsförändringen gäller förutom åldersstrukturen också digitaliseringen och ekologisk hållbarhet. En viktig del av befolkningspolitiken i ett åldrande samhälle är att värna om och utveckla det mänskliga kapitalet.²² Exempelvis är befolkningens utbildningsnivå och digitaliseringen av servicestrukturen kopplade till hur man klarar av att bemöta och anpassa sig till utmaningarna från klimatförändringarna.

Det är viktigt att komma ihåg att ett sjunkande födelsetal i många fall är en följd av ekonomisk välfärd, valfrihet och vårt kvinno- och familjevänliga välfärdssamhälle. De finländska barnen är allt oftare efterlängttade och får mycket uppmärksamhet och omvårdnad av sina föräldrar.²³ Alla undersökningar visar att de finländska barnfamiljerna mår mycket bra, såväl materiellt som mentalt.²⁴ De verkliga orsakerna till den sjunkande nativiteten återfinns inte i barnfamiljernas illamående eller stress – men de kan återfinnas i millenniegenerationens uppfattning om att barnfamiljernas vardag är mycket dystrare än vad den verkligen är.

Den förändrade synen på barnafödande betyder inte att vi inte vet tillräckligt eller att vi inte kan göra något. Tvärtom så vet vi att många traditionella faktorer, såsom sysselsättningsgraden eller an-

delen snuttjobb, inte är de enda orsakerna till förändringen. Detta är en viktig insikt. En bra utgångspunkt är att inse vidden av förändringen och att förstå att en enskild politisk åtgärd inte kommer att medföra några snabba förändringar. I början av 1970-talet var orsaken till den minskade nativiteten den ökande sysselsättningen bland småbarnsmammorna, men nu verkar barnafödandet förändras på grund av nya förväntningar på arbetslivet och den ökande urbaniseringen. Gamla sätt att stöda familjebildningen fungerar nödvändigtvis inte längre.

Den största enskilda orsaken till att födelsetalen sjunker är att allt fler väljer att inte alls få barn, av orsaker kopplade till deras livsstil. Med tanke på detta är det sannolikt att den allmänna samhällsdiskursen om barnfamiljer och familjeliv är viktiga. Som exempel värdesätts inte småbarnsföräldrarnas arbete ur ett nationalekonomiskt perspektiv, utan föräldralediga personer har kallats lata. Arbete och karriär ses som den sociala normen, inte föräldraskap.

Nu finns ett starkt behov av positiva (och forskningsbaserade) exempel på hur man kan få in föräldraskap i livspusslet och hur man flexibelt kan kombinera familj och karriär. Också bilden av att det värsta man kan göra för klimatet är att skaffa barn kräver tydliga motargument från beslutsfattare. I ett land med låg nativitet främjar inte barnfrihet eller överlag sjunkande födelsetal en hållbar eller ekologisk befolkningsutveckling.²⁵

Vi behöver tydliga befolkningspolitiska mål och medel för en önskad befolkningsstorlek, nativitet och immigration. Den sjunkande nativiteten på 2010-talet kommer att ha långverkande effekter på befolkningsstrukturen, våra sociala förhållanden och välfärdsstatens finansieringsbas.

Källor

- Berg, V.** (2018) Suomalaiset haluavat nykyään vähemmän lapsia kuin ennen. Tietovuoto, toukokuu. Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos. www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tietovuodot/touko-2018-tietovuoto/
- van Bavel, J., & Reher, D. S.** (2013). The baby boom and its causes: What we know and what we need to know. *Population and Development Review*, 39(2), 257–288.
- Comolli, C. L.** (2017). The fertility response to the Great Recession in Europe and the United States: Structural economic conditions and perceived economic uncertainty. *Demographic Research*, 36, 1549–1600.
- Comolli, C. L., Neyer, G., Andersson, G., Fallesen, P., Jónsson, A., Kolk, M., Lappegård, T. Dommermuth, L. & Jalovaara, M.** (2019) Beyond the economic gaze: Child-bearing during and after recessions in the Nordic countries. *Stockholm Research Reports in Demography*.
- Dettling, L. J., & Kearney, M. S.** (2014). House prices and birth rates: The impact of the real estate market on the decision to have a baby. *Journal of Public Economics*, 110, 82–100.
- Dagens Nyheter** (2019) Norska statsministern: Gör fler barn. *Dagens Nyheter* 1.1.2019. <https://www.dn.se/nyheter/varlden/norska-statsministern-gor-fler-barn/>
- Gemmill, A.** (2019). From some to none? Fertility expectation dynamics of permanently childless women. *Demography*, 56(1), 129–149.
- Hellstrand, J.** (2018) All-time low period fertility in Finland: tempo or quantum effect? Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet.
- Hellstrand, J., Nisén, J. & Myrskylä, M.** (2019) All-time low period fertility in Finland: drivers, tempo effects, and cohort implications. MPIDR Working Paper WP-2019-006 (April 2019).
- Hellstrand, J., Nisén, J., Miranda, V., Fallesen, P., Dommermuth, L. & Myrskylä, M.** (2020) Not just later, but fewer: Novel trends in cohort fertility in the Nordic countries. MPIDR Working Paper WP 2020-007.
- Jalovaara, M. & Miettinen, A.** (2013) Does his paycheck also matter? The socioeconomic resources of co-residential partners and entry into parenthood in Finland. *Demographic Research* 28: 881–916.
- Jalovaara, M., Neyer, G., Andersson, G., Dahlberg, J., Dommermuth, L., Fallesen, P., & Lappegård, T.** (2017). Education, gender, and cohort fertility in the Nordic countries. *European Journal of Population*, 1–24.
- Lutz, W.** (2014). A population policy rationale for the twenty-first century. *Population and Development Review*, 40(3), 527–544.

Lutz, W., & Skirbekk, V. (2005). Policies addressing the tempo effect in low-fertility countries. *Population and Development Review*, 31(4), 699–720.

Lutz, W., Skirbekk, V. & Testa, M. R. (2006). The low-fertility trap hypothesis: Forces that may lead to further postponement and fewer births in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, 167–192.

Miettinen A, Rotkirch A. (2008) *Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet*. Perhebarometri 2008. Väestöntutkimuslaitos E34. Helsinki: Väestöliitto.

Miettinen, Anneli & Rotkirch, A. (2012) *Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäytön muutokset 2000-luvun Suomessa*. Perhebarometri 2012. Väestöntutkimuslaitos E42. Helsinki: Väestöliitto.

Miettinen A. (2015) *Miksi syntyvyyks laskee?* Perhebarometri 2015. Väestöntutkimuslaitos E49. Helsinki: Väestöliitto.

Pelkonen, J. & Sorsa, T. (2019) Suomessa ei voida ottaa käyttöön ”yksi lapsi vähemmän” -politiikkaa. Suomi on jo saavuttanut alhaisen lapsiluvun. *Helsingin Sanomat* mielipide 18.1.

Rotkirch, A., Tammissalo, K., Miettinen, A. & Berg, V. (2017). *Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista*. Perhebarometri 2017. Väestöntutkimuslaitos E51. Helsinki: Väestöliitto.

Roustaei, Z., Raisanen, S., Gissler, M. & Heinonen, S. (2019) Fertility rates and the postponement of first births: a descriptive study with Finnish population data, *BMJ OPEN*, 9:e026336.

Sobotka, T. (2017). Post-transitional fertility: Childbearing postponement and the shift to low and unstable fertility levels. *Vienna Institute of Demography Working Papers*, 1/2017.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet [nätpublikation]. ISSN=1798-2391. 02 2017. Helsingfors: Statistikcentralen [hämtad: 8.1.2019].
http://www.stat.fi/til/synt/2017/02/synt_2017_02_2018-12-04_tie_001_fi.html

Tilastokeskus (2018) Äidit tilastoissa. http://www.stat.fi/tup/tilastokirjasto/aidit_tilastoissa_2018.html

Yoo, S. H., & Sobotka, T. (2018). Ultra-low fertility in South Korea: The role of the tempo effect. *Demographic Research*, 38, 549–576.

Slutnoter

- 1 van Bavel & Reher 2020
- 2 Jalovaara m.fl. 2017
- 3 Rotkirch m.fl. 2017
- 4 Hellstrand 2018, Roustaei m.fl. 2019
- 5 Tilastokeskus 2018; Hellstrand m.fl. 2020
- 6 Sobotka 2017
- 7 Hellstrand, Nisén & Myrskylä 2019
- 8 Hellstrand m.fl. 2019
- 9 DN 2019
- 10 Miettinen ja Jalovaara 2013
- 11 Dettling & Kearney 2014
- 12 Comolli 2017
- 13 Matysiak, Sobotka ja Vignoli 2016
- 14 Miettinen 2018
- 15 Miettinen 2015, 23; Berg 2018
- 16 Miettinen 2015; Rotkirch m.fl. 2017; Berg 2018.
- 17 Se t.ex. Gemmill 2019
- 18 Rotkirch m.fl. 2017
- 19 Berg 2018
- 20 Lutz, Skirbekk ja Testa, 2006
- 21 Lutz & Skirbekk 2005
- 22 Lutz 2014
- 23 Miettinen & Rotkirch 2012
- 24 Se t.ex. Sorsa ja Rotkirch 2020
- 25 Jfr. Pelkonen & Sorsa 2019; Rotkirch 2018

